

27. Сичевський А. „Йоббік” – „Малярська гвардія”: рік при владі, рік поза законом [Електронний ресурс] / А. Сичевський // Інформаційно-аналітичний ресурс „МолотоFF”: [сайт]. – Режим доступу: <http://molotoff.info/rozdumi/analitika/2205-jobbik.html> (18.12.2012). – Назва з екрану.
28. Сравнение серверов „Фламандского интереса” и „Эколо” [Электронный ресурс] // ПИОСС. – Режим доступа: <http://pioss.net/blog/6022.html> (09.12.2012). – Загл. с экрана.
29. Сушенко Р. Партия Саркози и левые в панике. Французские ультралибералы претендуют на второй тур президентских выборов-2012 [Электронный ресурс] / Роман Сушенко // Киевский телеграф. – 2012. – 3 декабря. – Режим доступа к журн.: <http://telegrafua.com/world/11818/> (19.12.2012). – Загл. с экрана.
30. Фламандский интерес – брат евреев [Электронный ресурс] // Еврейский мир: газета русскоязычной Америки. – 2006. – 10 октября. – Режим доступа: <http://evreimig.com/12266/> (15.12.2012). – Загл. с экрана.
31. Шафір М. Спалах крайнього націоналізму в Румунії [Електронний ресурс] // Український незалежний центр політичних досліджень / Міхаел Шафір. – Режим доступу: <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/289> (10.12.2012). – Назва з екрану.
32. Швейцарська народна партія почала збір підписів для обмеження імміграції [Електронний ресурс] // Соціал-національна ассамблея. – Режим доступу: <http://sna.in.ua/archives/10201> (14.12.2012). – Назва з екрану.
33. Våra åsikter [Електронний ресурс] // Sverigedemokraterna. – Режим доступу: <https://sverigedemokraterna.se/vara-asikter/> (20.12.2012). – Назва з екрану.

УДК 327.01:[061.1ЄС:(477)]

М. Я. Кашук

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ЯК НЕВІПЗНАНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ПАРТНЕР УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМА СУТНОСТІ У ДВОСТОРОННІХ ВІДНОСИНАХ

Кашук Мирослав Ярославович – кандидат соціологічних наук, керівник проектів та програм Українського Католицького Університету Національного університету «Острозька академія».

Розглянуто соціально-політичну природу Європейського Союзу у контексті євроінтеграційних прагнень України. Автор констатує, що сутність Євросоюзу становила додаткову перешкоду на шляху України до ЄС, окрім українських проблем з демократією і європейської «втоми від розширення».

Ключові слова: Євросоюз, сутність, інтеграція, міжнародні відносини.

М. Я. Кашук. Европейский Союз как неопознанный политический партнер Украины: проблема сущности в двусторонних отношениях

Рассмотрена социальнo-политическая природа Европейского Союза в контексте евроинтеграционных стремлений Украины. Автор констатирует, что сущность Евросоюза составляла дополнительное препятствие на пути Украины в ЕС, кроме украинских проблем демократического развития и европейской «усталости от расширения».

Ключевые слова: Евросоюз, сущность, интеграция, международные отношения.

М. Kashchuk. European Union as an unrecognized political partner of Ukraine: the identity problem in bilateral relations

The article explores the make-up of the European Union in the context of Ukraine's aspirations to join the European Union. The author states that the essence of the European Union was an additional obstacle on Ukraine's path to the European Union, besides the Ukraine's problems with democracy and European «enlargement fatigue».

Keywords: European Union, essence, integration, international relations.

Вступ. Питання вступу України в ЄС є одним з найбільш досліджуваних в українських і зарубіжних наукових колах. Мало того, що про нього написано тисячі книжок і статей, воно не сходить зі шпальт газет і вуст провідних політологів. Причину цього слід шукати у тому, що Україна вже близько **п'ятнадцяти років інтегрується з ЄС** і за весь цей час не зуміла ані створити зони вільної торгівлі, ані запровадити безвізовий режим. Низка дослідників вказують на різного роду проблеми, які постають перед Україною і Євросоюзом у процесі інтеграції. Одні вважають, що інтеграційні перешкоди лежать в великій мірі по українській стороні з огляду на **вибіркове правосуддя, порушення прав і свобод людини, корупцію і недемократичність інститутів влади**. Інші натомість концентруються на проблемах ЄС, вказуючи, що ця структура **«змучена» безкінечним розширенням**, що вона потребує часу і наміслу щодо подальшої стратегії її розвитку. Не применшуючи значення вищезгаданих чинників, слід зазначити, що суттєвою перешкодою у двосторонніх відносинах є сутність Євросоюзу, його **правосуб'єктність** у міжнародних відносинах. Одним словом, те, чим він є на міжнародній арені.

Постановка наукової проблеми та її значення. Поява у 1991 році на політичній карті світу незалежної України не була нічим надзвичайним у світовій політиці. Отримавши всі **атрибути державності від Радянського Союзу**, Україна стала однією з багатьох країн світового співтовариства. В цьому ж році у міжнародних відносинах відбулась небачена дотепер подія – керівники держав, які входили до складу **Європейських Співтовариств, парафували угоду про створення Європейського Союзу**. Ніколи раніше в історії світової політики незалежні політичні утворення добровільно не відмовлялися від частини своїх владних повноважень і не розвивали настільки інтенсивної співпраці у так багатьох галузях. Ніколи раніше інтеграційне угруповання не прагнуло виступати на міжнародній арені у якості незалежного актора, причому це утворення, не будучи **ані державою, ані організацією, ані федерацією, ані конфедерацією, мало характерні для них риси**. Своєрідність ЄС спонукає низку дослідників міжнародних відносин до порушення питання про те, чим так насправді є Євросоюз у міжнародних відносинах і чи його природа не становить перешкоди для розвитку двосторонніх відносин з іншими державами. Вищезгадане питання становить проблему сьогоднішньої статті, для розв'язання якої використано досвід співпраці на лінії Україна – ЄС. Розв'язання вказаної проблеми зробить теоретичний внесок у розвиток вивчення зовнішньополітичного курсу України і практичний внесок у підвищення розуміння проблем, які стоять перед Україною на шляху до ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники приділяють значну увагу вивченню питань, пов'язаних із соціально-політичною природою Євросоюзу. Ці проблеми знайшли своє відображення у працях вітчизняних вчених, зокрема таких як: І. Грицяк, М. Антонович, Є. Пономаренко, А. Баштанник і ін., а також працях зарубіжних науковців: Я. Зелонка, М. Емерсон, С. Пажимес, Ф. Шіммельфенніг. Втім, проблематика сутності ЄС у контексті євроінтеграційних прагнень України не є належним чином опрацьована у вітчизняній політологічній літературі.

Мета дослідження. Мета статті полягає у тому, аби **розкрити природу Європейського Союзу як актора світової політики і на прикладі України показати, як вона впливала на відносини з іншими державами**.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів. Коли в 1992 році на підставі Договору про Європейський Союз утворилася структура, під куполом якої сформовано митний союз, але не досягнуто ще політичного,

Україна почала робити перші кроки на міжнародній арені. Україні важко було започаткувати співпрацю з ЄС з огляду на проблеми, пов'язані із розпадом Радянського Союзу і налагодженням відносин з Росією. ЄС натомість концентрувався здебільшого на своїх внутрішніх справах і не вважав за потрібне розробити чітку стратегію відносно пострадянської України.

Двосторонні відносини між Україною і ЄС погіршував той факт, що від 50-х років XX століття Євросоюз залишався майданчиком безперервної будови, невизначеною до кінця структурою, яка лише в майбутньому мала набрати більш чітких контурів. Це означає, що держави, які розпочали інтеграційний процес з ЄС у 80-х роках XX століття, могли очікувати зміни інтеграційних умов, адже з плином часу змінювалася природа ЄС. Скажімо, поділ структури Євросоюзу у 1992 році на три окремі стовпи співпраці викликав труднощі у процесі впізнання ЄС як нероздільного суб'єкта міжнародних відносин. Контакт із зовнішнім світом відбувався завдяки спільній закордонній і безпековій політиці, яка зосереджувалася у другому стовпі. Однак неможливо було реалізувати економічну політику (перший стовп) і співпрацювати у сферах юстиції і внутрішніх справ (третій стовп), не виходячи на міжнародний рівень. Розподіл зовнішньої політики на три окремі колони, кожна з яких мала свої інституційні особливості і представляла інтереси ЄС на міжнародній арені, зумовлював те, що Євросоюз часто показувався іншим акторам світового співтовариства у різних постанях. Це створювало суттєві труднощі з визначенням соціально-політичної природи ЄС, особливо для таких новопосталих держав, як Україна [1, с. 464-467].

У 1992 році на підставі Договору про Європейський Союз перед Україною постало утворення, котре не могло бути державою. Якщо взяти до уваги те, що держава не може існувати без народу, території, інституційно-правової моделі регулювання суспільних відносин і суверенної влади, здатної правомірно вдатися до фізичного примусу, то Євросоюзу не міг бути віднесений до держав з кількох причин. По-перше, не існувало європейського народу. Попри зусилля, спрямовані на формування європейського громадянства, у рамках ЄС не відбулося зародження народу ні в сенсі політичному, ні в етнічно-культурному. По-друге, Союз не мав суверенної влади над державами-членами. Лише Європейські Співтовариства з першої колони тишилися так званим наднаціональним феноменом, але їх влада обмежувалася тими компетенціями, які добровільно надали їм держави-члени. По-третє, правовий доробок ЄС (acquis communautaire) свідчив про те, що Союз мав власну інституційно-правову модель, призначену для регулювання взаємовідносин між державами-членами. Однак інституційно-правова система Євросоюзу не була самодостатня, оскільки вона була результатом праці вибраних європейських держав. По-четверте, ЄС не мав територіального характеру, а це означає, що обов'язок захисту його територіальної цілісності лежав лише на державах-членах ЄС [9, с. 27-30].

У перших роках незалежності Україні важко було визнати ЄС федерацією, адже в такому випадку Союз мав би перейняти від своїх членів усі владні прерогативи і отримати статус правового суб'єкта міжнародних відносин. В дійсності таким статусом тишилися лише складові частини ЄС, а саме: держави-члени і утворені ними Європейські Співтовариства. Саме вони, а не Євросоюз, мали змогу заключати договори з іншими акторами світової політики. Здаватися могло б, що ЄС виступав на міжнародній арені у ролі конфедерації з огляду на збереження незалежності учасників Союзу і утворення спеціальних органів для координації діяльності у певних сферах. Однак не слід забувати, що у рамках ЄС функціонували наднаціональні структури, які регулювали економічну політику держав-членів [5, с. 197-214].

Україна не могла віднести Євросоюз до міжнародної міжурядової організації, хоча він носив певні ознаки останньої. Серед них слід відзначити те, що Союз представляв об'єднання незалежних держав, утворене на підставі міжнародного договору. Угода та визначала цілі і принципи діяльності ЄС, причому утворена структура мала однорідні інституційні одиниці і необхідні засоби для реалізації поставлених завдань. Якщо Євросоюз складався б виключно з Європейських Співтовариств, які мали статус міжнародних організацій, то ЄС де-факто і де-юре відносився б до останніх. Однак Союз не обмежувався Європейськими Співтовариствами. Він формував політичну надбудову над тими організаціями, що дозволяло випрацювати спільну зовнішню політику і співпрацювати у сферах юстиції і внутрішніх справ. З огляду на те, що правосуб'єктність Європейських Співтовариств не переносилась на правовий статус ЄС, нове політичне утворення, попри наявність певних характерних для міжнародної організації рис, не могло нею бути [6, с. 39-42].

Україні неймовірно важко було визначити правосуб'єктність унікального європейського інтеграційного угруповання, яке ніколи раніше не існувало і не було відоме історії міжнародних відносин. Ті моделі і схеми, які містилися у головах української політичної еліти, були недостатні для того, щоби зрозуміти природу ЄС. Не будучи ні державою, ні федерацією, ні конфедерацією, ні організацією, Євросоюз мав характерні для них риси. Союз був свого роду політичним гібридом, а на міжнародній арені виступав у різних постанях. Свого часу Жак Делор, президент Європейської Комісії у 1985-1995 роках, назвав Союз «неідентифікованим політичним об'єктом» [4, с. 6-7].

ЄС складно було однозначно кваліфікувати також з огляду на безустанні прерміни, яким підлягала ця структура. Вона була свого роду прогресуючим політичним проектом з невизначеною до кінця структурою, границями і ідентичністю, причому її розвиток не проходив у лінійному напрямку. Таким чином, ЄС був незакінченим творінням, котре час від часу підлягало реконструкції для того, щоби пристосуватися до нових зовнішніх і внутрішніх обставин. Про фінальний кшталт ЄС не знала ні політична еліта Євросоюзу, ні представники української влади. Останні багато років були відгороджені від Європи залізною занавісою, тому для українського політичного істеблішменту Союз був дійсно невпізнаним політичним суб'єктом міжнародних відносин. Ігноранція української влади щодо сутності ЄС зумовила те, що у перших роках незалежності Україна не прагнула вступити у Євросоюз, оскільки не знала, що то за структура і за якими принципами вона функціонує. Більше того, болючий історичний досвід перебування у складі СРСР спричинив небажання інтегруватися у будь яку наднаціональну структуру, адже Радянський Союз був єдиним можливим взірцем інституційної співпраці. Пам'ять про комуністичні часи підірвала довіру до інтеграційних центрів і висунула на перший план потребу утвердження власної незалежності [7, с. 21-26].

Маючи вищезгадане на увазі, не повинен дивувати факт, що офіційні перемовини щодо підписання двостороннього договору між Україною і ЄС розпочалися лише в 1993 році. Хоча в 1994 році сторони підписали Угоду про партнерство і співробітництво, однак її ратифікація затягнулася аж на чотири роки. У той час, коли в 1998 році набрав чинності базовий договір про співпрацю між Україною і ЄС, низка європейських держав (Польща, Угорщина, Чехія і ін.) розпочали узгоджувати умови вступу в Євросоюз. Для ЄС це був час вагомих перемін, тому з ціллю приготування до майбутнього розширення держави-члени ЄС ухвалили у 1997 році Амстердамський договір. Не вдаючись в його деталі, слід сказати, що з прийняттям кожного нового договору змінювалася природа Євросоюзу [10, с. 24-26].

Не будучи належним чином ознайомленою із нововведеннями Амстердамської угоди, Україна у 1998 році затверджує Стратегію інтеграції до ЄС, декларуючи тим самим готовність стати у майбутньому повноправним його членом.

Європейський вибір України не був несподіванкою, адже в порівнянні з іншими інтеграційними угрупованнями, привабливість Євросоюзу з кожним роком зростала. Доказом цього був хоча би той факт, що у 1999 році шість наступних європейських держав (Болгарія, Румунія, Литва і ін.) розпочали акцесійні перемовини з ЄС. Проблема України полягала у тому, що її європейський вибір у зовнішній політиці не відповідав демократичному вибору у внутрішній політиці. Окрім цього слід зазначити, що у 2001 році держави-члени ЄС підписали новий Ніцейський договір для того, щоби остаточно приготувати інституції Союзу до вступу нових членів. Оновлення договорів ЄС мало на меті підтвердити те, що попри розширення, Союз являвся однорідним актором з власною ідентичністю і інтересами. В теорії міжнародних відносин розгорілася дискусія щодо того, чи може інтеграційне угруповання, яке у 2004 році прийняло до свого складу ще десять нових членів і вже складалося з двадцяти п'яти різноманітних Я, бути актором з однорідною ідентичністю. Ця проблема не була безпідставна, адже Україна отримувала від Євросоюзу різні сигнали щодо перспективи її членства в ЄС. У 2003 році президент Євросоюзу Романо Проді сказав, що «Україна має такі самі шанси стати членом ЄС, як Нова Зеландія» [2, с. 82]. Кілька років пізніше з вуст польського міністра закордонних справ Радослава Сікорського, який представляв той самий Євросоюз, Україна почула, що у разі виконання домашнього завдання може у майбутньому стати його членом [3, с. 7-9].

Те, що Союз прагнув підтвердити свою ідентичність як однорідного актора міжнародних відносин, не означає, що це йому вдалося. Для України ця структура занадто часто виступала у різних постатях і по-різному говорила, що створювало, окрім українських проблем з демократією, додаткову перешкоду в інтеграційному процесі. Постає тоді питання: чи може міжнародна співпраця двадцяти семи різноманітних Я провадити до народження нового актора міжнародних відносин? Оскільки Євросоюз до сьогоднішнього дня залишається прогресуючим політичним проектом, не можна дати однозначну відповідь на вищезгадане питання. Варто однак зазначити, що ЄС висловлює прагнення виступати єдиним фронтом у світовій політиці, доказом чого був Лісабонський договір, який набув чинності у 2009 році. Прийнята угода знищила систему трьох колон, надала ЄС більш однорідну структуру і статус правового суб'єкта міжнародних відносин. Завдяки ній Євросоюз набрав більш чітких контурів і рис, притаманних суб'єктам світової політики [8, с. 27-29].

Попри значні інституційні зміни і впровадження посади президента Європейської Ради, за фасадом полісабонського Союзу далі ховалося двадцять сім незалежних держав, кожна з яких мала власну думку щодо євроінтеграції України. У той час, коли в 2009 році Євросоюз намагався врятувати єдність після провальних референдумів щодо затвердження Конституції ЄС, Україна далі основувала свою співпрацю з ЄС на старій Угоді про партнерство. Невиконання усіх положень угоди стало для ЄС достатнім аргументом, аби не виходити на якісно новий рівень відносин з Україною, а щороку продовжувати старий договір. Таким чином, після десяти років офіційної співпраці Україна надалі залишалася партнером ЄС без виразної перспективи членства. У цьому партнерстві Україна могла розраховувати лише на запровадження зони вільної торгівлі з ЄС, адже сторони парафували відповідну угоду у 2012 році. Взвзявши до уваги затяжний процес ратифікації документа про партнерство, вираження згоди ЄС на обов'язковість договору про зону вільної торгівлі може затягтися на невизначені роки. Натомість питання членства України в ЄС відноситься до туманних перспектив, які не стоять на порядку денному у двосторонніх відносинах.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Україна і Євросоюз нагадували двох акторів, котрі розмовляли зі собою, але не розуміли себе. ЄС відносив Україну до несуттєвих партнерів, адже вона була «заражена» комуністичним минулим і, до того ж, входила у сферу впливу Росії. Для України ЄС був незрозумілим актором, адже не будучи ані державою, ані організацією, ані федерацією, ані конфедерацією, мав характерні для них риси. Труднощі з дефініційним окресленням ЄС переносилися на труднощі зі зближенням з ЄС. Хоча членство України в ЄС залежало в першій мірі від темпу її демократичного розвитку, природа Євросоюзу буда додатковою перешкодою на шляху України до ЄС.

Не претендуючи на вичерпне висвітлення усіх аспектів досліджуваної теми, сьогоднішня стаття може служити підґрунтям для монографічних опрацювань у галузі впливу природи ЄС на інтеграційні прагнення інших держав, зокрема України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Aggestam L. New actors, new foreign policy: EU and enlargement / L. Aggestam // Foreign policy: theories, actors, cases / ed. S. Smith, A. Hadfield, T. Dunne. – Oxford: Oxford University Press, 2012. – P. 463-483.
2. Chaban N., Vernygora V. Ukraine-New Zealand relations: promise of a date? / N. Chaban, V. Vernygora // Australian Slavonic and East European Studies. – 2006. – Vol. 20, № 1-2. – P. 67-99.
3. Devrim D., Schulz E. Enlargement fatigue in the European Union: from enlargement to many unions / D. Devrim, E. Schulz // Documento de Trabajo. – 2009 – № 13. – P. 1-25.
4. Drake H. Jacques Delors: perspectives on a European leader / H. Drake. – London: Routledge, 2000. – 208 P.
5. Heukels T., De Zwaan J. W. The configuration of the European Union: community dimensions of institutional interaction / T. Heukels, J. W. de Zwaan // Institutional dynamics of European integration / ed. D. Curtin, T. Heukels. – Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1994. – P. 195-228.
6. Jones R. A. The politics and economics of the European Union: an introductory text / R. A. Jones. – Northampton: Edward Elgar Publishing, 2001. – 560 P.
7. Richardson J. Policy-making in the EU: interests, ideas and garbage cans of primeval soup / J. Richardson // European Union: power and policy-making / ed. J. Richardson. – New York: Routledge, 2001. – P. 3-27.
8. Staab A. The European Union explained: institutions, actors, global impact / A. Staab. – Bloomington: Indiana University Press, 2008. – 190 P.
9. Грицяк І. А. Управління в Європейському Союзі: теоретичні засади / І. А. Грицяк. – К.: Видавництво НАДУ, 2005. – 236 С.
10. Пономаренко Є. В. До проблеми визначення сутності Європейського Союзу / Є. В. Пономаренко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2009. – № 45. – С. 22-29.